

Könyvillatú Magyarország

3. rész – A karácsonyfa és a díszei: létezik sajátosan magyar könyvillat?

Book-Scented Hungary

Part 3 – The Christmas Tree and Its Decorations: Could There be Such a Thing as a Distinctly Hungarian Scent of Books?

Z. Karvalics László¹ 

¹ Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete (FTI)
laszlo.karvalics@iask.hu

Beérkezett: 2026. 07. 02. / Elfogadva: 2026. 07. 14. / Publikálva: 2026. 08. 10.

Az első két részben azt jártuk körül, hogy miképp közvetítenek fontos alapvetéseket egy stratégiai prioritássá tett magyar könyvpolitika számára kínai és vietnami példák, s hogy milyen tudástársadalmi kontextusok csatlakoznak ezekhez a szempontokhoz. A sorozat befejező részében arra keressük a választ, hogyan lehet Magyarország a „könyvvel leginkább átitatott társadalom”, s miként születhet meg ennek révén egy „új bibliofília”, azaz a könyv aktív szeretetének jócskán kibővülő világa.

könyvpolitika, könyvpéldányok, értékformák, kulturális mikroörökség

In the first part we explored how examples from China and Vietnam convey key principles for a book policy that has been made a strategic national priority in Hungary. In the second part we examined what contexts related to the knowledge society bear on these perspectives. In the concluding part of this series, we seek to answer how Hungary can become the "society most thoroughly steeped in books," and how this might give rise to a "new bibliophilia", i.e. a vastly expanding world of active love for books.

book policy, book copies, forms of value, cultural microheritage

Kiinduló kérdésünk az, hogy ha végre minden együtt áll ahhoz, hogy a korábbi elmaradásokat egycsapásra leküzdve egy részletes és autentikus magyar stratégia szülessen, prioritássá téve a könyvkultúra fejlesztését, kipipálva minden házi feladatot, vajon tudunk-e azonosítani olyan kitörési pontokat, akciókat, fejlesztési irányokat, amelyek – a hasonló kínai programelőkép elnevezésére reflektálva – speciálisan magyar könyvillattal telíthetik a cselekvés terét?

Ám joggal kérdezhetné bárki, hogy minek keressünk új generációs könyvhungarikumokat,¹ hogy hangulatosabbnak és eredetibbnek érezzük a hazai szcénát? Hiszen vannak, nagy számban! Ki ne hallott volna a földéaki kocsmakönyvtárról, a jászberényi ovikönyvtárról? Hányan gyönyörködtek már a főváros első kerületében született ötletes könyvlépcsőben?² Nálunk van a világ legnagyobb könyve³ és talán legélénkebb minikönyves szubkultúrája is. Kecskemét mellett könyvhulladékos laskagomba-termesztéssel foglalkoznak. Miskolci kukások az óvodában olvassák fel az általuk írt mesekönyvet a gyerekeknek.⁴ Nincs még egy ország, ahol különféle biblioterápiás célokra ennyiféle kutyát sikerült volna ilyen nagy számban beállítani!⁵

És ez a sor természetesen még bővíthető volna. De akárhány különleges könyves attrakció is olyan, mint a karácsonyi díszek fa nélkül. Ha nincs mire felaggatni őket, dobozban tartott érdekességgé silányulnak. Vagy kis színessé, az online hírfolyamban. A könyvillatú társadalomhoz nem elsősorban ügyes kezdeményezések és jó ötletek vezetnek, hanem egész más. Olyan szilárd talapzat teremtése, amire mindezek ráépülhetnek, amelyet erősíthetnek, színesíthetnek.

1. A karácsonyfa keresése

E talapzat azonosításához és megértéséhez azonban egy pillanatra hátra kell lépnünk, hogy elidőzhessünk a korszakos változást szemlélve, ami most a könyv kultúrájában a világban és nálunk végbemegy.

Ennek leglátványosabb jele az a sok tízmilliónyi könyvpéldány, amely megszűnő vagy állományt apasztó üzem, iskolai, közösségi, települési és más könyvtárakból, múzeumok és más intézmények tematikus gyűjteményeiből, valamint a tovább már fenn nem tartott, öröklés után felszámolt magánkönyvtárakból, megszűnt kiadók raktáraiból kikerül. Ennek a könyvtömegnek a legértékesebb, még forgalmazható része belesodródik a másodlagos könyváramba, a hagyományos, hibrid és a kizárólag online árusító antikváriumokon, valamint kistestvéreiken, a könyvszekereken keresztül. Azonban így a könyvpéldányok által hordozott egyetlen értékformára maradunk érzékenyek: a (piaci) *vagyonértékre*. Ami nem beárazható, arra nagyrészt a megsemmisülés vár.

Mi lesz eközben az összes többi értékformával (*állományérték, esztétikai érték, szimbolikus érték* – és annak alesete, az *ajándékérték* –, *információs érték* – és annak alesete: az *illusztrációs és tanító érték* –, valamint a *nyersanyagérték*)? (Mindezekről részletesen: Z. Karvalics, 2023).

Egy pillanatig jogosnak tűnik a kérdés, hogy miért baj a könyvpéldányok pusztulásával járó értékvesztés, ha ezekből a könyvekből nagy könyvtárak polcain továbbra is rendelkezésre állnak támpéldányok? Ha egy részük már a digitális örökkévalóság része? Ha egy irodalmi mű fordítását úgylis lecserélte már egy korszerűbb? Ha lexikonokra és szótárakra már nincs szükségünk, mert a lexikális tudás leghatékonyabb és leggyorsabb forrása az Internet?

Az a baj, hogy az „úgylis elérhető virtuálisan, szükségtelen megőrizni fizikai formájában” állítás megint csak egyetlen értékformára, a *tartalomértékre* érzékeny. Arra, hogy mi van benne, milyen érdeklődést vonzhat. És erre is téves kiindulópontból. Hiszen számos olyan érdeklődésközösség létezik, amelyik boldog örömmel helyez polcra másutt már szükségtelennek vagy elavultnak minősített könyveket. A lehetséges érdeklődési irányok, *gyűjteményezést érdemessé tévő szempontok* száma oly hatalmas, amennyi műveltségterületet a könyv világa lefed. Amilyen sokszínű és változatos a világ maga, és benne az ember. Nagyon jól érzi ezt a magyar társadalom. Sok-sok értékudatos polgár keresi az utat, hogy kinek és hogyan ajánlhatná fel a könyveit, amelyekre már nincs szükség, amelyeket a könyvtárak sem kérnek, a kereskedők sem jönnek el értük – de amelyek bizonyosan érdemesek még a megőrzésre.⁶

Gondoljuk végig az alábbi, 2024-es történet üzenetét. A nyersanyagérték kreatív újrahasznosításának legizgalmasabb esetei közé tartozik a tartalmi értéket már elvesztő, de fizikailag még ép könyvpéldányok felhasználása kisebb és nagyobb, bel- és külterületi könyvszobrászati alkotásokba építve. A Nivegy-völgyben megbújó, 100 fő alatti lakossal rendelkező kicsinyke Óbudavár nyári könyvszobrász táborát sikerült egy évtizedek óta pincében pihenő, leselejtezett, kis híján megsemmisített, de többször újra átszűrt könyvtári állomány másra már nem használhatóan tartott részével, nagyjából kétezer darabbal ellátni. A könyvek az odaszállítás után ideiglenesen egy utcai könyvmegálló polcain kötöttek ki. Hatalmas érdeklődés támadt: rokoni és ismerősi hálózatok keltek életre, távoli megyékből indultak útnak, hogy vételezzenek maguknak a könyvekből, mert sokan találtak számukra kedves, izgalmas, keresett példányokat – még ebben a kizárólag nyersanyagértékűnek tekintett kollekción is.

Amikor a kukások mentenek könyveket, egyszer már ténylegesen kidobásra ítélteteket, nagyjából hasonló történik. Tízezrével kerülnek polcokra Budapesten a két SZÚK-udvarban (Szemléletformáló- és Újrahasznosítási Központok) és néhány vidéki társukban, hogy fillérékért megvehetőek legyenek. Hasonló történik, izgalmas civil projektként, Ankarában is, de ott nem árulják, hanem szabadon látogatható könyvtárként üzemeltetik a túlélő könyveket.⁷ José Alberto Gutiérrez kukásautó-szofőr Bogotában kezdett kidobott könyveket gyűjteni, majd otthonuk alsó szintjét alakították át szabadon látogatható könyvszentéllyé. A hely látványossággá vált, irodalomrajongók zárandokhelyévé, önkéntesek csatlakoztak a világ sok országából, híre gyorsan terjedt Latin-Amerika-szerte. Egyedül Kolumbiában kétszáznál több helyre ért el a kezdeményezés. S amióta sok adományozó is megjelent, azóta a profil is gazdagodott: ma már könyveket tudnak osztogatni iskoláknak és vidéki térségeknek, hogy esélyt adjanak hátrányos helyzetű gyerekeknek és fiataloknak.⁸

Ha nem mentenék tízezerszám a könyveket a Könyvkerék Egyesület önkéntesei,⁹ akkor ma nem létezne Szigligeti Várkönyvtár, ahol a „vár” tárgyú történeti, művészeti és szépirodalmi könyvekből áll rendelkezésre egy válogatás. Nem jutna azonnal százszámra színházi szakirodalomhoz a Zalaszentgróton újrainduló nemzetközi színjátszó- és rendezői tábor. Nem kerülne több ezer mesekönyv, kifestő és lapozgató a beszerzési nehézségekkel küszködő óvodákba, amelyek még szeretnek fizikai könyvet látni gyerekeknek.

S mindeközben a zúzdagépek a megőrzésre érdemtelennek tartott könyvekkel így is irtózatossá válva exlibrist, tulajdoni bejegyzést, érdekes könyvtári pecsétet, csodálatos kötetet, művészi borítót, megmentésre érdemes lexikonillusztrációt, különös sorsú, saját történettel rendelkező könyvet nyelnek el.

Minden túlélésre érdemes könyvpéldány¹⁰ mikroörökség-objektum: könyvtári nézőpontból értelmezhetetlenek, de a könyvkultúra szempontjából potenciális értékhozók. S amíg ki nem derül, hogy melyik darab milyen szempontból érdemesül milyen típusú túlélésre, amíg nem találkozik szelektáló szemmel, kézzel és elmével, addig *az egyetlen értelmes tett a korábbi rendszereiből kikerülő könyvek hatalmas gyűjtőhelyeken történő őrzése*. Nem könyvtárosi feladatként, hanem közösségi és önkéntes alapon.

Istanbul Eyüpsultan nevű kerületében egy 18. század végén épített hatalmas, 36 ezer négyzetméteres fedett laktanya-komplexumban és majd kétszer akkora parkjában jött létre bő tíz éve a Rami Könyvtár, Törökország legnagyobb befogadóképességű könyves intézménye: nagyjából 2 millió könyv került polcokra, és az épület 0–24 órában várja az érdeklődőket. Olyan kulturális színtér született, amely 4200 fő befogadására alkalmas egyidejűleg.¹¹ Valami hasonlóra gondoljunk Magyarországon is. Ízelgessük csak, a *könyvlaktanya* mintájára: *könyvstadion*! Használaton kívüli stadion (van jónéhány) merész befedését követő feltöltése 8–10 millió könyvvel. *Könyvkastély*! Funkciót kereső, köztulajdonban álló felújított kastély megtöltése 5–6 millió könyvvel. *Könyvcsarnok*! Hatalmas belterű ipari műemléképület kialakítása romantikus polcrendszerrel, belsőépítészeti re-mekekkel, 4–5 millió könyv számára.

Könyvpalota! Üres irodaház fokozatos megtöltése 2–3 millió könyvvel, felépített gyűjtemények teljes befogadásával, s azok tematikájához igazítva kisebb közösségi terek sorának létrehozásával.¹² *Könyvsuli* – üres iskolaépületben elhelyezhető 1 millió könyvvel.

Ezt a merész, de szándék esetén könnyűszerrel megvalósítható álomprojektet évekkel ezelőtt már vizionálta a könyvforma reneszánszában mélyen hívő Kukorelly Endre egy kihívó interjújában. „A »szabadulok a könyvtől, mer’ minden úgys fönn van a neten« trend megszakad – mint minden, ami az Armageddon felé mutat... , Gazdagok, figyelme! Egy gazdag csóka! Vásárolj gyárépületet, superkorszerűsítsd, és vegyél meg minden (tűrhető állagú és értékes tartalmú) könyvet. De mindet! És tárold, rendezd, gondozd. Százezrével. Meglátod, ami előbb brutálisan, rémisztően gyarapodni kezd, utóbb szelíden, megnyugtatóan fogyogat majd, és nem csak te jársz jól, mindenki jól jár” (Kukorelly, 2023).

Csak annyit igazítanék rajta: nem kell könyvet venni és nem kell gyárépületet vásárolni sem, elég átengedni erre a nemes és időtálló célra a hatalmas mennyiségben rendelkezésre álló, állami tulajdonban lévő, szintén örökségobjektumnak számító ingatlanok közül néhányat. Aztán akár maga az állam, akár „gazdag csókák” (felelős szponzorok, elkötelezett mecénások, tehetős könyvbarátok¹³), akár pályázaton nyertes civil egyesület kezdi a bepolcozást és a könyvek felpakolását, előbb-utóbb megtelik a tér. 8–10 éven belül nagyjából úgys elfogynak majd a vagyonértéket nélkülöző könyvek, a korszakváltás végbemegy, a teza-urálás jóval alacsonyabb volumenben lesz majd folytatható.

Ami így „első körben” megmenekül, az második körben ezernyi irányba indulhat útnak, hogy – akár hosszú idő alatt is, de – megtalálja a legjobb helyét. Képzeliük el, hogy egy olvasásnépszerűsítő program keretében roma szegregátumokban akarunk kis szabadkönyvtárakat létrehozni, ahol egy család szívesen látja a nappalijában az olvasni vágyó gyerekeket – ahogy azt a Bolond Imre projekt megálmodta¹⁴. Ha ötven településen ötven családhoz szeretnénk ezer-ezer könyvet eljuttatni, akkor a támogatásokból érkező újak mellett hány megmentett régebbi könyvpéldány kell ahhoz, hogy jó állapotú és érdekes tartalmat hordozó könyvekből rendelkezésre álljon majd a szükséges mennyiség?

Van-e jelentősége annak, hogy a hatvanas–hetvenes évek nagy irodalmi sorozataiból sok helyen legyenek lehetőség szerint minél teljesebb állományok, hogy a szerzőalapú és betűrendes könyvtári logikán túllépve egyben lehessen látni egy-egy kiadástörténeti misztériót, a maga fizikai valóságában¹⁵? Egy kiadó teljes, több évtizedes könyvpiaci produkciójából azt, ami egymás mellé helyezhető? (Miközben a szerkesztőségek saját gyűjteményeinek egy része is nemtörődöm módon, talmi helyproblémák miatt semmisült meg, jellemzően tulajdonosváltásokat követően). Egyetlen népszerű könyv sok-sok kiadását, rengeteg Pál utcai fiúkat, Vukot, Ezeregyéjszakát meg Don Quijotét, hogy sehol máshol nem megszerezhető benyomások ér-jenek minket épp ezen az élményen keresztül. (Például arról, hogy a könyvek grafikai minősége hogyan silányul az időtengely mentén, hogy miképp alakulnak át a népszerű tipográfiai formák vagy a borítók.)

S végül: csakis a maradéktalan megőrzés igényével valahol polcon pihenő könyv lesz képes arra, hogy ha bekerülésekor még nem is, de egy idő – akár több évtized elteltével – a külvilágban rohamosan fogyatkozó példánytársak számának behúzásával elérjék azt a *ritkaságértéket*, amelynek felmérése lehetetlen volt a megmentés pillanatában. Vajon hány, viszonylagos épségben megmaradt példány van ma mondjuk Bazsov mesekönyveiből, az ötvenes évek könyvkiadásának egyik, nagy példányszámban kiadott slágertermékéből? A rongyosra olvasott könyvek nagy része már rég megsemmisült, hiszen nem lehet mai gyerekek kezébe adni, ők a mesék világából is az újabbakat szeretik. És mennyi lesz 30 év múlva, ha mondjuk e sorok írásának napján a Kővirág, az Ezüstpata, a Kék tündér, a Lidérc anyó kútja vagy a Nagy mesekönyv egyetlen példánya sem érhető el a nagy antikvár hálózatok oldalain (és a többiből – mert sok volt – is csak maximum egy-két darab)? Ha hozzátesszük mindazt, hogy a Bazsov-könyvek borítóit egy későbbi generáció kedvencének, az Öreg néne őzikéje vagy a Séta az Állatkertben illusztrátorának, Róna Emynek köszönhetjük¹⁶, s hogy ekképpen a megmaradó néhány példány borítóképe pontosan úgy viselkedik művészettörténeti szempontból, mintha egy 50–100 példányban sokszorosított rézkarc vagy számozott művészi reprodukció volna, akkor belátható, hogyan „éri meg” az idő arra, hogy akkor is automatikus legyen a megmentési döntés, amikor még nem látható, hogy miért is „érheti meg” igazán. A megszerzett *túlélőérték* ugyan „visszazavarja” a vagyoni/piaci érték felé az ilyen és ehhez hasonló könyveket, de azt se gondolta senki egyszer, hogy régi kódexlapok, régi lexikonokból kiemelt metszetek vagy misekönyvoldalak százezer forint feletti áron fognak aukciókon forogni (mert akkor sose csomagolták volna beléjük a borjúcombot, ahogy azt Ráth-Végh Istvántól megtanulhattuk).

Am bárhová kerülnek tömegesen könyvpéldányok, bárhogy építenek belőlük akárhány helyen sokféle elrendezés szerint gyűjteményeket, még a leginkább értékmentesnek tűnő elhelyezésük is hordoz egy újdonszerű értékformát, amit nevezzünk jobb híján *jelenlét- és látványértéknek*.

Külső és belső terekben, könyv mindenütt. Akár pusztá dekorációs céllal, akár funkciót kapva. Nemcsak rendelők sarkában, könyvmegállókban, könyvkuckókban, butikéttermekben: üres betonfalak helyett kétszintes polcrendszert megtöltve, extrém helyszíneken, a legváratlanabb terekben. Turisztikai szenzációvá lett könyvfalvakban¹⁷, ahol épp az a cél, hogy minél változatosabb formában minél több könyv legyen jelen a maga fizikai valóságában. Ahogy egy laicizálódó társadalomban a faluszéli Krisztus-keresztek, fali fülkében megbúvó csöppnyi Mária-szobrocskák is a környezet részei maradtak, és jellemzően ma is becsben tartatnak, szépségük és meghittségük okán, úgy kell, hogy szemünk előtt maradjanak egy egykorvult könyvkultúra szinte szakrális kismélekeiként a gerincükkel szigorúan felénk néző könyvsorok. Mert legyenek azok bármilyenek, örökké szépek. Egyszerre árasztják a kultúra, a tudás, a humánus és a szabadság levegőjét (antitézisük, a tűzre vetett, bezúzott könyv meg az embertelenség és értelmetlenség szimbólumává lett). A könyvek sokaságát tartalmazó terekben egyszerűen jó lenni. Látványukon – minél több és minél attraktívabb terekben vannak – megakad a szem, érdeklődést és izgalmat keltenek, áhítatot és derűt hordoznak. S ez a hangulat érint meg mindenkit, amikor egy-egy könyvmegállóra (bepolcozott, kisebb-nagyobb váróteremre) pillant, legyen az Érden, Pulán vagy Mórágyn – immár több mint száz helyen az országban.¹⁸

Kutatásokból tudjuk, hogy ha egy gyerek több könyv között nő fel, akkor is eredményesebb lesz az oktatás során, ha nem is feltétlenül olvassa el a könyveket. Könyvek közt élni terápiás hatású, és szakadatlan inspiráció kapcsolatteremtésre a tartalmukkal: kézbe vételre, fellapozásra, belekukkantásra ösztönöz. Mindennek sok eredménye lehet: jól eltöltött idő érzete, megszilárduló értéktudat, érzékenyebbé válás, felerősödő kíváncsiság, megosztandó benyomás, nyugtalanító kérdés, amely valakihez elvezet. Aki bármit ebből átélni tud, talán örömmel zárandokol el egy komplett családi programot ígérő könyvtadionba vagy könyvcarnokba is. Hiszen ha lesznek ilyenek, ezeket látni kell, vagy akár önkéntesként részese lenni valami nagynak, izgalmasnak, kortalannak – és jó illatúnak. A felébredt érdeklődés pedig innen már könnyűszerrel vihet tovább káprázatos műemlékkönyvtárak felé, Pannonhalmától Pápán, Zircen és Keszthelyen át Kalocsáig, Mezőtúrig, Sárospatakig és tovább, határok nélkül, Admonttól Coimbráig. Az így iskolázott szem másképp fog görgetni is, ha a képernyőn a newsfeedben álomszép könyvtárbelsőkről érkezik válogatás.

Ha jól csináljuk, már tudjuk tehát, hogyan lehet Magyarország a „könyvvel leginkább átitatott társadalom”, s miként születhet meg ennek révén egy „új bibliofília”. A könyv aktív szeretetének jócskán kibővülő világa.

2. A könyv rokonvilága

S ha eddig nem is, itt feltétlenül el kell mondani, hogy noha szinte kizárólag könyvről beszéltünk, de természetesen majdnem minden ugyanúgy igaz a *sajtótörténet túlélő egyedi darabjaira*, az értékformák intenzitásának apró különbségeivel.

A *ritkaság- és állományérték* itt jóval nagyobb (a felhasználás jellege miatt a lapszámok könnyen és gyorsan semmisülnek meg, kevésbé őrzik meg őket, a hiányok is sokkal fájóbbak, még a nagy közgyűjteményekben is. Pár éve a Széchenyi Könyvtár kényszerült átvenni az Országgyűlési Könyvtár leselejtezett folyóiratállományának nagy részét, mert a saját tám- és tartalék-példányaik állaga annyira leromlott az olvasói használatból. Más formában ugyanis szinte reménytelen lett volna hozzájutnia számos kis példányszámú, régi vidéki folyóirathoz. Akármekkora példányszámban jelentek is meg egykori csúcstartó újságok (Nők Lapja, Ludas Matyi, Füles, Pajtás), ma már alig találunk belőlük teljes és jó állapotú sorozatokat. Ki gondolta volna egykor, hogy a Pajtás, a kamaszkorúak úttörőmozgalomra hangolt lapja a hazai képregénykultúra egyik pionírjaként hajtja fel az érdeklődést a megmaradt lapszámok után?

Az *esztétikai érték* kisebb (néhány kivétellel persze: a művészeti és iparművészeti tárgyú folyóiratok jellemzően különösen igényes vizuális világot teremtenek, az 1920-as 30-as évek avantgárd borítói a csillagos egekbe röpitik a vagyonerőérték, és ahol az évfolyamokat gondosan egybekötötték, van esély rá, hogy a szemnek is kedvesek a polcon álló újságmonstrumok. És a sajtókultúra túlélő darabjaira különösképp igaz, hogy a könyvtári elhelyezési-bemutatói-használati logikához képest az egységes fizikai térben tárolt és bemutatott darabok „soha-másképp-át-nem-élhető” benyomások sorát közvetítik a látogatónak, aki bármibe belelapozhat, belepillanthat. 1884 és 1985 között létezett egy Országos Hírlapkönyvtár,¹⁹ s ezt az ambíciót folytatja néhány hazai magángyűjtemény, amelyek közül a legjelentősebb a Magyar Sajtómúzeum Alapítvány missziója és újságmentő tevékenysége „a magyar újságírás és újságkiadás történeti emlékeinek megőrzésére”.²⁰ A képlet hasonló a könyvek világához: minden megmenthető folyóiratpéldány egyedi érték, amelyet gyűjteni és tárolni érdemes, mert a különböző sajtógyűjtemények feltöltése mellett abban a végtelen gazdagságban szolgálhat ki később érdeklődésközösségeket, mint a „nagy testvér” könyv teszi és tehetné.

Ne feledkezzünk meg a „kis unokatestvérről” sem: a hanglemezállományok, valamikor, fonotékeként, könyvtári részlegek voltak, vagy családi könyvtárakban sarkok. Sorsuk és értékviláguk kísértetiesen azonos a könyvekével, a digitális elérhetőség miatt a fizikai példányok kikerülnek az őrzési helyeikről, és csak a nagy *ritkaság- és vagyonerőértékkel* rendelkezőknek van esélye arra, hogy megmaradjanak. Tömegével keresik az útjukat, szerencsére a fizikai sajátosságaik miatt kisebb a tárolási helyigényük is: ám a látványértékük és a közösségi térteremtő erejük nagyon magas. Egy lemezszoba, bármely könyvpalotában vagy könyvkuckóban alakítsák is ki, a zenei tartalom fogyasztásának speciális szentélye lehet, közösségi tér, korlátlan ideig.²¹

De nincs megállás. Hiszen a könyv mellé a nagy gyűjtőkönyvtárakban odaértik a sokszorosított kisnyomtatványokat is, amelyekre ugyancsak elképesztően gazdag, változatos és összetett értéklencsén át érdemes rápillantani. Itt a funkcióból adódóan még kevesebb a túlélő, mint a sajtótermékeknél. Egy reklám- vagy politikai plakát magas esztétikai, szimbolikus és illusztrációs értéket hordoz, tervezője, alkotója van, miközben csak a „megafauna” érdemesül a vagyonerőérték okán a kereskedelmi forgalomba kerüléssel túlélni. De például a milliós intézményi és magán-képeslapgyűjtemények árnyékában elérhet még a kiegészítő gyűjtési misszió, akármilyen méretű könyvszentélyben, hogy minden egyes megmaradt képeslappéldány is esélyt kapjon második életre. Még akkor is, ha a plakátokhoz, a fényképekhez²² és a mozgóképekhez hasonlóan a digitalizálással elvileg megszűnik a fizikai tárolási igény és korlátlanul megnő a felhasználhatóság. Ám hogyan juthatnánk el a digitalizálásig, ha nem mentünk és halmozunk fel? S miért kéne kidobni bármit utána, ha a fizikai példány még sok célra használható?

A határok keskenyek: nem ugyanúgy érdemes megőrzésre potenciális információs értéke okán minden egyes kallódó, sodródó nyomdatermék és kézírásos magándokumentum, igazolvány, jogi irat, engedély, marhalevél, és társaik? Az örökség-misszió nem bízható kizárólag a piac erőire! Ne feledjük: sok olyan értékforma ölt alakot és világlik ki jóval később, amelyről voluntaristának tűnő mentési-merítési igény nélkül mindörökké le kellene mondanunk.

S természetesen innen az artefaktuális/tárgyi mikroörökség-világba is vezetnek utak, de erre térve már nagyon távolra kerülnénk a könyvillattól. Ennek az örökségosztálynak azonban azzal a részével, amely a könyvkultúrához kapcsolódik, el kell számolnunk. Szecessziós kávéházi újságtartók, csodálatos könyvszekrények, régebbi és újabb könyvespolcköltemények, díszes könyvdobozok, könyvletrák, könyvállványok, művészi könyvtámaszok, könyvjelzők és társaik végtelen, de sebesen fogyatkozó világa.²³ Itt is ugyanúgy igaz, hogy minden egyes darab érdemes a megmentésre és muzealizálásra, s minden könyvbútornak és könyvtárgynak jó helye és funkciója lehet a könyvszentélyek hálózatának bármely darabjában. Elsősorban egy, sokak által megteremtteni remélt *Könyvmúzeumban*, amely nem azonos a könyvmúzeumnak nevezett sok-sok muzeális (szak)könyvtár bármelyikével. Gazdagabb volna a gyűjtőköre, mint a könyvmúzeumként is népszerűsített, de inkább nyomdatörténeti fókuszú Gutenberg Múzeumnak, a könyvillatú Magyarország sok-sok hőse közül is az egyik legkülönlegesebbnek, Varga Béla

emblemikus kiállítóhelyének Szinpetriben.²⁴ Mert ebben a Könyvmúzeumban a könyvtörténet könyvészete vagy a könyvet, könyvtárat, könyvesboltokat cselekményhelyszínné tevő irodalmi alkotások mellett a könyv kultúrájához kapcsolódó minden egyéb tárgy- és dokumentumtípus helyet kaphatna: könyvvel és könyvtárral foglalkozó képzőművészeti alkotások, könyvtárgyú fotográfiák,²⁵ olvasásnépszerűsítő plakátok, kiadók levelezése és könyvajánló prospektusai, számolócédulái, megállító táblái.²⁶ Ez a könyvmúzeum mindenféle hazai és határainkon túli magyar könyves közösség kultikus helyszíne is lehet.²⁷

A „karácsonyfa” fontos ágai ezek is, de mindig érdemes a nagy képet egyben látni: *könyvillatú Magyarországot csakis egy mikroörökségre hangolt, mikroörökséggel átitatott társadalom teremthet* (Z. Karvalics, 2019). Ahol a polgári lét, a polgári öntudat, a műveltség és a szabadság találkozik.

Jegyzetek

¹ Eközben a régi könyvhungarikumokról sem érdemes elfeledkeznünk: az idén 150 éves Magyar Könyvszemle a világ legelső könyvtörténeti szakközlőnye, a 20. század fordulójának páratlan sajtókultúrája, a tudományos ismeretterjesztő folyóiratok világa komoly kulturális „sűrűség” képzője volt, a budapesti antikváriumok mennyisége és sokfélesége az egész huszadik században páratlan volt Európában.

² <https://kultura.hu/konyvlepcsovel-unnepli-a-nonapot-az-i-kerulet/> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

³ <https://legnagyobb.konyv.hu/> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

⁴ A szemétszállítók meseterapeuta közreműködésével írt, környezettudatosságra ébresztő mesekönyve a *Múki és a Fekete Királyság*. Ezt olvassák fel a gyerekeknek az óvodában. A kukások a lovagok, a kukásautó pedig szemétező sárkány. Lásd: <https://hang.hu/belfold/a-kukasok-a-miskolci-ovik-uj-sztarjai-amikor-a-szemetbol-mese-lesz-188436> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

⁵ A korábbi, „terápiás kutyának olvasnak gyerekek” típusú hírekhez újabban csatlakozott a „tappancsos segítőket” a vizsgaidőszakban stresszennyhítésre mozgósító ELTE Egyetemi Könyvtára. Lásd: <https://konyvtar.elte.hu/hu/hir/ekl-egyetemi-konyvtar/terapias-kutyaval-vizsgaidoszak-konnyebb-adj-egy-pacsit-sikeres> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

⁶ Miközben ezek a sorokat írom, egyetlen napon, egyetlen óra alatt három hívás futott be hozzám, könyvmentő egyesületünk telefonszámára, egy iskolai könyvtár és két magánszemély, együttesen 70 doboznyi könyv felajánlásával.

⁷ <https://www.blikk.hu/aktualis/vilag-titkai/kidobott-konyvekbol-alapitottak-konyvtarat-a-kukasok/9jmw13> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

⁸ <https://www.dailygood.org/story/2022/the-man-who-transformed-trash-into-a-free-library-carolina-moreno/> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

⁹ <https://konyvkerek.hu/index.html> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.) Róla: Z. Karvalics (2024)

¹⁰ A könyvészeti selejrtért, a penészes, fertőzött, ázott, széttépett könyvekért természetesen senki nem emel szót. Legyen belőlük hulladék/papír. De van, ami a rettenetes állapot ellenére is megmentendő: a 19. századi vagy régebbi, könyvkötéssel megmenthető ritka példányokból jó, ha fennmarad minél több.

¹¹ https://konyvesmagazin.hu/friss/oszman_kori_laktanyabol_atalakított_konyvtar_nyílt_torokorszagban.html (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

¹² Ezek nem légből vett számok. Az Erdély Hangja Egyesület egyetlen házaspár gigászi erőfeszítéseinek köszönhetően, óriási nehézségek között 3 millió megmentett könyvvel várja azok jobb sorsra derülését Marosvásárhelyen és környékén.

¹³ Léteznek vérbeli könyves mecénások is, de rejtőzködnek, ritkán adnak hírt magukról vagy adományaikról, nem az fontos nekik, hogy a nevük forogjon. Maradjon mindörökre emlékezetes példa Süllős Gyula vállalkozóé, aki – mielőtt egy szomorú repülőbaleset áldozatává lett – több millió forintot adott a rákoscsabai könyvtárnak a magánvagyonából, az alábbi szavakkal: „szívemnek kedves hely ez. Gyerekként rengeteg időt, egész nyarakat töltöttem ebben a rákoscsabai könyvtárban, faltam a könyveket. Örülök, hogy most támogathatom a könyvtárat. Bízom benne, hogy sokan követnek, a példa ragadós lesz!” Lásd: <https://metropol.hu/aktualis/2025/02/konyvtar-tamogatast-kapott> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

¹⁴ https://konyvkerek.hu/dokumentumok/bolond_imre_halozat.pdf (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

¹⁵ Nem beszélve arról, milyen kellemes látvány a szemnek például a *Világirodalom remekei* teljes sorozata, színek szerint elrendezve.

¹⁶ Csak a jegyzőkönyv kedvéért: a freskófestést Rómában kitanuló Róna Emy (1904-1988) nagyjából 400(!) mesekönyvet illusztrált életében (érdekes lenne egy polcon együtt látni őket), és ezt már a második világháború előtt megkezdte, a ma már a Bazsóvinál is ritkább darabokkal (pl. Z. Tábori Piroska népszerű *Dugó Dani*-sorozatával vagy a Palladis kiadó *Gulliver*-kötetével, amiket ő maga is írt), aktívan formálva egy még korábbi generáció vizuális sémavilágát.

¹⁷ https://konyvkerek.hu/dokumentumok/konyvfalu_program.pdf (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

¹⁸ Beszédes a méltán híressé lett mórági buszmegálló esete. A könyvtárszobának berendezett, igényesen bebútorozott, faliképekkel gazdagított tér népszerű közösségi helyszínné, találkozási ponttá változott – mígnem 2025 nyarán egy értelmetlen gyújtogatás miatt teljesen meg nem semmisült. <https://telex.hu/belfold/2025/08/11/moragy-egy-orjongo-reszeg-felgyujtotta-a-legmenobb-magyar-buszmegallot> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.) A helyiek azonban annyira büszkék voltak a könyvszobájukra, hogy adakozásokból és önkéntes munkával újjáépítették, újrafestették, berendezték és ismét megnyitották. <https://www.teol.hu/helyi-kozelet/2025/09/moragy-buszmegallo-rongalas-gyujtogat-as-kozossegi-ter> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

¹⁹ <https://oszk.hu/folyoiratok> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

²⁰ <https://sajtomuzeum.hu/> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

²¹ A Múzeum körúti Kodály Zoltán Zeneműbolt és Zenei Antikvárium 2026 júniusi végleges bezárásáról szóló tudósításnak a legfontosabb üzenete az, hogy miközben az egymást követő technológiaváltások miatt a hagyományos hanghordozók forgalmazása már nem tudott nyereséget és fenntarthatóságot biztosítani, a lemezbolt közösségi térként, társadalmilag fontos „harmadik helyként” még hatékonyan üzemelt. S hasonlóképp veszteség a látványérték is: egy különleges hangulatú, emblematisz térrel lettünk szegényebbek. Talán újrateremthető lesz, a mennyiség és a méretek miatt talán még látványosabb formában, „bakelitszentélyként”, egy majdani Könyvpalotában. <https://index.hu/fomo/2026/05/16/muzeum-korut-kodaly-zoltan-zenemubolt-es-zenei-antikvarium-bezaras-lira-zboray-bence-riport/> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.) Nem vigasz, csak érdekes adalék, hogy „a hely” így is tovább bírta, mint hasonló profilú társai nyugat-európai nagyvárosokban. https://faymiklos.hu/2026/05/06/hova_lettunk?token=09e8984398a5d6d2c371b3e8764d158a (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

²² A „fényképillatú Magyarországot” már régóta építgeti a Fortepan (magánadományi modellben működő fotó(negatív-)mentő és dokumentáló csodálatos örökségközössége, amelynek sikertörténete jól illusztrálja, hogyan is nézhetne ki ugyanez a könyv világában. Lásd: <https://fortepan.hu/> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

²³ Az ugyancsak tárolóhely-igényes nyomdagépekről és a könyvkötő műhelyek felszereléséről nem is szólva.

²⁴ <https://legnagyobbkonyv.hu/gutenberg-muzeum/> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

²⁵ A Fortepanon kulcsszavas kereséssel tizenegy(!) különböző kategóriában találhatunk történeti izgalmat hordozó, könyveket ábrázoló fényképeket. És nem maradhat említés nélkül a 25 ezer darabból álló üvegnegatív-gyűjteménynek a története, amelyből a Néprajzi Múzeum szenzációs 2026-os *Vágtatlanul–Törékeny fényképek valósága* című fotótörténeti kiállítása született. Ezek ugyanis nem gyűjtettek volna össze és kerültek volna a Múzeum kezelésébe a Nagy Háborút követő években,

ha néhány muzeológus – többek között Györffy István, id. László Gyula és Viski Károly – nem adott volna be kérvényt a minisztériumhoz egy fényképgyűjtési kampányra, *a fényképészeknél helyhiány miatt megsemmisülő üvegnegatívak megmentésére és azok dokumentációs értékére hivatkozva*. Ők bátran tekinthetők e tanulmány szellemi elődeinek is. Lásd: https://hvg.hu/360/20260506_a-mu-neprajzi-muzeum-gigantikus-fotomento-expedicio-tortenete-bata-timea-kurator (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

²⁶ Az ambíció leginkább a történelmi cseh–morva határ egyik ékköve, Žďar nad Sázavou cisztercita kolostorépületében 1957-ben alapított, kiállításorientált Könyvmúzeuméra emlékeztet, amely mai napig nyitva áll a közönség előtt. A javarészt illusztrációs-ismeretterjesztő célú anyag 8 teremben kapott helyet, s itt „az írás első jeleitől a legújabb időkig lehet végigkövetni a produktumon keresztül a könyvkészítés technikai fejlődését”. Lásd: https://nemcsakpraga.blogspot.com/2015/03/zdar-nad-sazavou-konyvmuzeum_23.html (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

²⁷ Ezeknek a könyves közösségeknek a száma olyan nagy, hogy önálló tanulmányt érdemelnének. Csak egyet említek meg közülük, a 10 éve indult, nagyjából ezer főből álló privát csoportot a Facebookon, mert az éppen a Könyvmúzeum nevet viseli. Lásd: <https://www.facebook.com/groups/1053352561343809/> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.) Amikor a Budapest a világ könyvfővárosa pályázat készült 2021-ben, abba is belesimult a Szépírók Társaságának a Könyvmúzeum-terve. Lásd: <https://unesco.hu/hirek/budapest-palyazata-a-vilag-konyvfovarosa-cimre-107335> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

Felhasznált és ajánlott források

Kukorelly, E. (2023) *Akik hatással lehetnének, lapulnak, mint hercegferenc a fűben*. 2023. 08. 17. Litera.hu. Elérhető: <https://litera.hu/magazin/interju/kukorelly-endre-akik-hatással-lehetnek-lapulnak-mint-hercegferenc-a-fuben.html> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

Z. Karvalics, L. (2019) *A négyzetméter hatalma, avagy merre induljunk a mikroörökség-mentés intézményesítésének útján? (7.) (Intés az őrzőkhöz sorozat)*. 2019. 12. 19. Liget, 12, p. 101–115. Elérhető: <https://ligetmuhely.com/a-negyzetmeter-hatalma/> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

Z. Karvalics, L. (2023) *A könyv hét élete és hét érték-kisvilága*. Szabad Piac, 1, p. 39–52. Elérhető: <https://uni-milton.hu/wp-content/uploads/2023/06/05-Z.-Karvalics-Laszlo.pdf> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)

Z. Karvalics, L. (2024) *Merre forog a Könyvkerék?* HáromKá. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2(2), p. 15–16. Elérhető: <https://journals.oszk.hu/haromka/article/view/37207/22350> (Utolsó elérés: 2026. 07. 01.)